

EEDER

Edebi Eleştiri Dergisi

e-ISSN: 2602-4616

Mart 2022, Cilt 6, Sayı 1

Atıf/Citation: Özen, İ. (2022). "Nüktedan Kimliği Ve Mizahi Yazılarıyla Ankara'nın Güldüren Yüzü Paşa Kazım", *Edebi Eleştiri Dergisi*, 6(1), s. 43-61
DOI: 10.31465/eeder.1052145

İbrahim ÖZEN*

Nüktedan Kimliği Ve Mizahi Yazılarıyla Ankara'nın Güldüren Yüzü Paşa Kazım**

Pasha Kazım, Putting A Smile On Ankara With His Humorous Character And Articles

Öz

Paşa Kazım, Milli Mücadele ve Cumhuriyetin ilk yıllarında Ankara'nın nüktedan kimliğiyle tanınmış şöhretli bir isimdir. Onun paşalığı, Şam Harbiye Mektebi'nde öğrenciyken arkadaşlarıyla sahneledikleri bir tiyatro oyunundaki rolünden gelir. Bu oyunda kazandığı paşalık unvanı, ömrünün sonuna kadar isminin başında bir sıfat olarak kalmıştır. Hayatının merkezine neşeyi koyan ve bulunduğu meclislerin güldüren yüzü olan Paşa Kazım, Atatürk'ün sofrasında ve Anadolu seyahatlerinde yer alacak kadar Ankara muhitinde kendini sevdirmiştir. Onun mizahi kişiliğinde anılması gereken başlıca özellik, ilmi konuları tetkik ve tahlil eder gibi açıklamaya çalışıp kurduğu saçma cümleler ile muhabatını güldürmesidir. Bu yönüyle tanınan Paşa Kazım, davetli olarak yer aldığı konferanslarda, gazete röportajlarında, dostlarına yazdığı mektuplarda adından sıkça söz ettirmiş, mantıksız olayların anlatımında kullanılan "Paşa Kazım uydurması" tabirine kaynaklık etmiştir. Milli Mücadele yıllarından itibaren Paşa Kazım, aynı zamanda bir mizah yazarıdır. Sırasıyla *Anadolu'da Peyam-ı Sabah* gazetesinde, *Türk Hava Mecmuası*'nda, *Hâkimiyeti Milliye* gazetesinde mizah içerikli köşe yazıları, hatıralar, vecizeler, maniler ve şiirler kaleme almıştır. Bu çalışmada onun süreli yayınlarda tespit edilen yazıları incelenecek, yazılarından hareketle mizahi kişiliğinden bahsedilecektir. Çalışma hem Cumhuriyet döneminin unutulmuş bir mizahi kişiliğini tanıtmaya hem de topluma ulaşmada mizahın rolüne değinmesi bakımından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Milli Mücadele, Cumhuriyet Dönemi, Basın, Paşa Kazım, Mizah

ABSTRACT

Pasha Kazım is a famous character of Ankara renowned for his humorous character during the period of National Struggle and early times of the Republic. He had his pasha title after his role in a theater play during his pupillage in Damascus Military Academy. The title of pasha awarded by this play has remained as his epithet until the end of his life. Pasha Kazım has always become a favorite character in Ankara enough to have a seat at Atatürk's dinner table and Anatolia trips. The main feature in his humorous character is his endeavors to explain scientific matters by analyzing the facts and amusing his addressee with his nonsensical sentences. Known by this aspect of his, Pasha Kazım has always made a distinguished name for himself in the conferences he attended, in his newspaper interviews and the letters he wrote to his friends and served as a source for the expression "Figment of Pasha Kazım" as used to define the illogical events. As of the National Struggle years, Pasha Kazım is also a humorist. He has written humorous texts in *Anadolu'da Peyam-ı Sabah*, *Türk Hava Mecmuası*, *Hâkimiyeti Milliye*. In this study, his articles shall be reviewed, and his humorous character shall be scrutinized from the view of his articles. The study is of utmost importance in terms of both introducing humorous character of the Republican era and addressing the role of humor to reach out to the society.

Keywords: Period of National Struggle, Republican Era, Press, Pasha Kazım, Humor

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, i.ozen@hotmail.com

 ORCID: 0000-0001-7707-5252

** Araştırma Makalesi, Geliş Tarihi: 01.01.2022 Kabul Tarihi: 13.02.2022 Yayın Tarihi: 24.03.2022

Giriş

Paşa Kazım, Cumhuriyetin ilk yıllarında Ankara muhitinin yakından tanıdığı şöhretli bir isimdir. Onun yazı ve şiirlerinden önce hayatı hakkında kısaca bilgi vermek yazar kimliğinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Aslen Çanakkaleli olan Paşa Kazım, 1907 yılında Kuleli Askeri Lisesi'nden mezun olup Mekteb-i Harbiye öğrencileri arasına katılmıştır. Ancak askeri nizama uymayan disiplinsiz davranışlarından dolayı bir ay geçmeden Şam Harbiye Mektebi'ne sürgün edilmiştir. Paşalık unvanını burada kazanmıştır. II. Meşrutiyet'in ilanı üzerine mektep arkadaşlarıyla sahneledikleri bir tiyatro oyununa paşa rolüyle çıkmıştır. Başarıyla sahneleyip büyük beğeni topladığı paşalık rolü, adeta üstüne yapışmış, ömrünün sonuna kadar isminin başında bir sıfat olarak kalmıştır. Mekteb-i Harbiye'deki haşarılıkları Şam Harbiye Mektebi'nde devam eden Paşa Kazım, mezun olamamış, alaya çıkarılıp Akka Kalesi'ndeki Topçu bölümüne gönderilmiştir. Askeri nizama burada da ayak uyduramayınca askeriyeden kaçmayı seçmiş, Hicaz Demiryolu hattında çeşitli memuriyetlerde çalışmıştır. I. Dünya Savaşı'nda ise gönüllü olarak Kanal Seferi'ne iştirak etmiştir.

Paşa Kazım, I. Dünya Savaşı'ndan sonra İstanbul'a dönmüş, bir müddet işsiz gezdikten sonra Beyoğlu'nda Ağa Camii yakınlarındaki taksilerde şoför muaviniği yapmıştır. İstanbul'un işgali üzerine 19 Haziran 1920'de Anadolu'ya geçerek Eskişehir'e yerleşmiştir. Eskişehir'de tren müfettişi olarak görev yapan Paşa Kazım, Ankara'da Atatürk'ün bulunduğu resmi bir törene davet edilmiş, önceden planlandığı üzere ciddi bir konu başlığıyla kürsüye çıkıp birbiriyle alakasız cümleler kurarak saçma bir konuşma yapmıştır. Bu konuşması ile Atatürk'ün “aşinalığına, iltifatına ve teveccühüne” mazhar olup o günden itibaren maiyetinde yer almış, pek çok yurt gezisinde yanı başında bulunmuştur (Paşa Kazım, 1944: 42). Onun bu iştiraklerdeki görevi, sohbetiyle Atatürk'ün meclisini şenlendirmektir. Paşa Kazım ile ilgili buraya kadar anlatılanlar kendi hatıralarından takip edilebilecek bilgilerdir.¹ Hayatının sonraki dönemine yönelik sadece bir ameliyat haberine ulaşılmıştır.

Hâkimiyeti Milliye (7 Ağustos 1930: 3) ve *Cumhuriyet* (9 Ağustos 1930: 3) gazetelerinin haberine göre Devlet Demiryolları'nda tren müfettişliği yapan Paşa Kazım, 1930 yılının Ağustos ayında ciddi bir ameliyat geçirmiş, Sıhhat Yurdu'nda tedavi altına alınmıştır. Aka Gündüz, bu ameliyat üzerine “ivaz ve maksat spekülasyonu olmadan herkes tarafından” sevilen “otuz beş senelik mektep ve dilek arkadaşı[nı]” gazetede köşesine taşıyarak Sıhhat Yurdu'ndaki ziyaretini okuyucularıyla paylaşmıştır (12 Ağustos 1930: 2).

Paşa Kazım'ın hayatı hakkında yeterli bilgi olmasa da kişiliğine yönelik basında çıkan pek çok yazı mevcuttur. Onunla ilgili en detaylı bilgiyi gazeteci Halil Lütfi [Dördüncü] bir köşe yazısında aktarır. Paşa Kazım, kısaya yakın orta boylu, şişman, dolgun ve kırmızı yüzlüdür. Duruşu, bakışı, sesi ve hareketleri kendine mahsustur; tam manasıyla “paşavari” bir kişiliktir. Sağlığı yerinde olduğu için fevkalade neşelidir. Her dili taklitle konuşur; tanıdığı insanları bile bu dilin ciddiyetine inandırır. Sesi ve alayları işitenlerin hoşuna gidecek türdendir. Etrafındakileri teessüre düşürecek kadar ciddiyetle ağlama ve birdenbire vazgeçerek kahrkaha ile gülme yetisine sahiptir. Gerek sohbetlerinde gerek yazılarında ilmî konular üzerindeki fikirleriyle etrafındakileri hayrete düşürür (6 Mayıs 1932: 4). Burhan Felek, Halil Lütfi'ye ilaveten onun edebiyata, musikiye ve tiyatroya meraklı, felsefeye düşkün, paraya âşık, dans etmeyi seven, iştah ile yemek yiyen, sohbeti tatlı bir kişilik olduğunu söyler (3 Haziran 1932: 3).

Halil Lütfi ve Burhan Felek'in verdiği bilgilerde mizahi bir kişilikten bahsedildiği aşikârdır. Peki, Paşa Kazım'ın hayatında mizahın yeri nedir? *Cumhuriyet* gazetesi ameliyat haberini verirken onun için “maruf nükte-perdazlardan” ibaresini kullanmıştır (9 Ağustos 1930: 4). Burhan Felek de benzer şekilde onu, “Son senelerin asrî Nasreddin Hocası” olarak tanıtır. Hatta “hayat ile alay eden ve her vakadan bir neşe hissesi çıkaran yaradılışlı filozof adamlar” arasına dâhil eder. Paşa

¹ Paşa Kazım hatıralarını önce *Yeni Sabah* gazetesinde on üç tefrika halinde yayımlamıştır (19 Mart- 1 Nisan 1944). Aynı yıl bu hatıralar kitap olarak da basılmıştır.

Kazım'da "bir 'dalkavuk' tavrı" görmeyen Felek, tam aksine onu "herkesle alay edip bunu tuhaflık şekline sokan" biri olarak düşünür (29 Mart 1929: 4).

Paşa Kazım, bir mizah yazarından öte hayatı mizaha dönüştürmüş nüktedan bir tiptir. Bu yönüyle mizahın yazılı kısmından önce sözlü kısmına dâhil edilmelidir. Diğer bir ifadeyle o şöhretini kalemiyle değil hayatıyla kazanmıştır. Dolayısıyla önce yazılarına değil mizahi kişiliğine dikkat çekilmelidir. Paşa Kazım'ın belki de en başta sayılması gereken özelliği, herhangi ilmî bir konuyu -sanki tüm yönleriyle, derinlemesine açıklıyormuşçasına- manasız cümlelerle muhatabına anlatıp saçma hale dönüştürmesidir. Cumhuriyetin ilk yıllarında davet edildiği konferanslardaki mizah amaçlı kürsü konuşmaları, kendisiyle yapılan gazete röportajlarındaki cevapları, gazetelere gönderdiği açık mektuplardaki cümleleri (11 Mayıs 1927:1), dostlarına gönderdiği mektuplarda gayet ciddi bir meseleyi müdafaa ve tahlil eder gibi yazıp başından sonuna kadar saçma bir içerik sunması bu özelliğiyle meşhur olmasını sağlamıştır.

Paşa Kazım'ın bahsi geçen özelliği, Çiğdem Usta'nın *Mizah Dilinin Gizemi* adlı kitabındaki "saçmalama" kavramıyla örtüşür. Usta, dil oyunları alt başlığında ele aldığı bu kavrama yönelik alıntılanan açıklamayı yapar: "Mantığı askıya alan saçma ifadelerin kullanılması, saçmalama oyununu doğurur. Saçma ifadeler, kişinin kavram dünyasıyla çok şiddetli bir şekilde çatıştığından bu dil oyununun güldürme oranı epey yüksektir." (2005: 95). Ancak şunu da belirtmek gerekir ki kolay gibi görünen saçmalamanın püf noktaları vardır, dikkat edilmediği takdirde güldürü amacına ulaşılamaz. Bunlardan biri, sıkıcı olmamak için saçmanın oranını iyi ayarlamaktır. Diğerisi ise "saçma ifadeyi, anlamı varmış edasında ortaya koymaktır." (2005: 180). Böylelikle saçma ile gerçek arasında ikilem yaşayan okuyucuda ya da dinleyicide gülmenin oranı artacaktır. Mizahın hem sözlü hem de yazılı kısmında değerlendirilmesi gereken Paşa Kazım; akla mantığa aykırı hayaller, kelime oyunları ve ilginç hayat hikâyelerinden beslenip "saçmalama oyununa" başvurarak mizah yapmıştır.

Paşa Kazım'ın mizahi kimliğiyle ilgili yazılanları, bir röportajıyla örneklendirmek yerinde olacaktır. 1932 yılında Kütahya-Balıkesir tren hattının açılış töreninde *Cumhuriyet* gazetesinin sorularını cevaplayan Paşa Kazım, "saçma söylemekte nazirsiz bir üstat" ifadesiyle tanıtılır. Kendisine yöneltilen sorulara mülakatın başında tanıtıldığı gibi saçma cevaplar verir. "Balıkesir'i nasıl buldunuz?" sorusuna verdiği cevap da bu türdendir: "Balıkesir civarındaki Aladağ'ın şimdiye kadar hiçbir belediye tarafından sulanıp süpürülmediği gibi bir boya ve tamir dahi görmediğine şahit oldum. İşte saatte 125 mil kat edebilmesinin sebebi de budur." (29 Nisan 1932: 4). Mizah, cümlenin mantık kurgusu ile doğrudan bağlantılı bir olgudur. Mantık açısından ilgisiz iki unsuru bir arada görmek muhatabına çarpıcı bir etki yaratır (Öngören, 1998: 24). Alıntılanan cevapta görüldüğü üzere mantığa aykırılık mizahın habercisi olmuştur. Paşa Kazım'ın saçma karşılanan cevaplarıyla ilgili şunu da belirtmek gerekir ki hepsinde gerçekle örtüşen bir eleştiri vardır. Nitekim Balıkesir'le ilgili cevabında şehrin bakımsızlığına yönelik bir gönderme mevcuttur. Yine kendisine yöneltilen "Dün gece ziyafette sizi görmedik. Yer bulamadınız mı?" sorusuna da oldukça manidar bir yanıt vermiştir:

"Balıkesir'i teşrifimi haber alan halk şerefime kendi iş ve güçleriyle meşgul olmuşlar, bütün araba ve otomobiller bana hürmeten para mukabilinde yolcu taşımışlar ve herkes kendi renklerini muhafaza etmiştir. İşte bunun içindir ki Balıkesir'e gelip gelmediğim malum olmadığından sofraya numarası verilememiş ve bilahare açılışla beraber mutfakta yenmiştir." (29 Nisan 1932: 4).

Paşa Kazım, bir taraftan kelimeler arasında mantıksal düzlemde uzaklaşarak, akıl dışı bir söylem ile mizaha yaklaşır, diğer taraftan yeterince değer görmediğini açıklar. Cumhuriyetin ilk yıllarında Ankara'da şöhret sahibi olmuş hatta Atatürk'ün sofrasına oturmuş nüktedan bir kişinin hayatı hakkında detaylı bilginin bulunmaması da bunun bir göstergesidir.

Paşa Kazım'ın daha çok "saçma söylemek" ile özdeşleşen mizah anlayışı, "Paşa Kazımlık" ve "Paşa Kazım uydurması" tabirine kaynaklık etmiştir. Falih Rıfkı Atay, Nurullah Ataç gibi dönemin köşe yazarları anlatmak istedikleri meseleyi örneklendirmek adına bahsi geçen tabir ile

Paşa Kazım'ı anmışlardır.² Aka Gündüz; “Paşa Kazımlık” ve “Paşa Kazım Uydurması” ile açıklanmak isteneni aslında tek bir vecizeyle özetlemiştir: “Her ilmî makalenin bir tek imzası vardır,” o da tabii ki Paşa Kazım'dır (10 Eylül 1931: 4).

Paşa Kazım, dostlarına yaptığı şakalarla, dost meclislerinde devrin güncel meselelerine yönelik ilginç yorumlarıyla ve hazırcevap kişiliğiyle adından söz ettirmiştir. Onun basına taşınan en dikkat çekici şakalarından biri Burhan Felek'e yöneliktir. Paşa Kazım'ın öldüğüne dair Eskişehir'den çekilmiş bir telgraf alan Felek, teessürünü bir yazı ile *Milliyet* gazetesindeki köşesine taşımıştır (29 Mart 1929: 4). Bu telgrafın asılsız olduğunu ise yine Paşa Kazım'dan aldığı ikinci telgrafla anlayabilmiştir:

“Suret-i vefatım hakkında yapılan tahkikat-ı fenniye ve tetkikat-ı baytariyede henüz vefat etmediğim gibi şimdilik etmeye de niyetim olmadığı kaydımdan anlaşılmalıdır. Mamafih bir yanlışlığa meydan vermemek üzere bizzat takibatta bulunacağımı arz ve İstanbul'daki sicilime ‘vefattan avdet’ suretiyle şerh verilmesini reca ederim efendim.” (2 Nisan 1929: 4).

Burhan Felek'in *Milliyet* gazetesindeki köşesi bu şakanın ardından yine aynı isimden hareketle iki defa şenlenmiştir.³ Paşa Kazım'ın mizahıyla ilgili dikkat çeken örneklerden bir diğeri *Hâkimiyeti Milliye* sütunlarında görülür. Bu gazetede tasarruf ve yerli malı kullanımı hakkında “şen ve faydalı” yazılarla adından söz ettiren Paşa Kazım, bir müddet yazılarına ara vermiştir. Bir mektup ile niçin ara verdiği sorulduğunda, çok yoğun olduğu için yazamadığını bildirmiştir. Ancak ertesi gün gönderdiği mektubunda pek mühim bir makale göndereceğini vaat etmiştir. İki gün sonra vaadini tutmuş, içi dolu bir zarf göndermiştir. Ancak zarfın içinde iki üç satırlık mektubun yanı sıra bir tomar müsveddelik kâğıt vardır. Paşa Kazım'ın zarftan çıkan mektubu şöyledir: “Çok işim var, bir dakika vaktim yok. Yazacağımı vadettiğim gayet mühim makalenin kâğıtlarını gönderiyorum, siz doldurup neşrediniz!” (5 Şubat 1930: 5). Gazete sütunlarında yer verilen bu tür satırlar, Paşa Kazım'ın nüktedan kimliğiyle tanınıp toplum tarafından sevildiğinin bir göstergesidir. Onun isminin bile anılması toplum nazarında mizahın habercisi olmuştur. Bu sebeple basında çıkan çeşitli yazılarda, tıpkı son örnekte olduğu gibi, Paşa Kazım'ın nüktelerine yer verilmiştir.⁴

Paşa Kazım, nüktedan kimliği ile dönemin roman ve hikâyelerine de taşınmıştır. Aka Gündüz, *Yaldız* (29 Kânunuevvel 1929: 3) ve *Yayla Kızı* (16 Haziran 1933: 4) adlı romanlarında fon karakter boyutunda Paşa Kazım'a yer vermiş hatta “Ankara Telefonunda Paşa Kazım” (27 Teşrinisani 1926: 5) adıyla bir de hikâye neşretmiştir. Adı geçen metinlerde Paşa Kazım tam olarak gerçek hayattaki kişiliğiyle yer almıştır. Tespit edilen roman ve hikâyelerin dışında Paşa Kazım adının, *Hâkimiyeti Milliye* sütunlarında yayımlanan “Barlar Destanı” (20 Kânunusani 1929: 4), “Garden Parti” (5 Ağustos 1930: 4), “Âşık ile Kiraz Hatun” (Devri, 17-19 Şubat 1929: 4) başlıklı şiirlerde yer aldığı görülür.

Şimdiye kadar mizahi kişiliğinden bahsedilen Paşa Kazım, aynı zamanda bir mizah yazarıdır. *Anadolu'da Peyam-ı Sabah* ve *Hâkimiyeti Milliye* gazetelerinde, *Türk Hava Mecmuası*'nda mizahi yazılar ve şiirler yazmıştır.

Paşa Kazım'ı en iyi tanıyan isimlerden biri, Askeri Baytar Rüşdiyesi'ndeki öğrencilik yıllarından itibaren dostlukları devam eden Aka Gündüz'dür (Oktay, 2008: 130). Devrin ünlü yazarı Aka Gündüz, pek sevdiği arkadaşını hem hayatından hem de yazılarından hareketle değerlendirmiştir. Bu değerlendirme, Paşa Kazım'ın mizah edebiyatındaki yerini belirleyecek ve onun mizah anlayışını özetleyecek içeriktedir:

“Harbi oynayarak, felaketi gülerek, saadeti tabii olarak karşılayan bu tam şöhretli dostumun mizah edebiyatının ne kalem ne dil tarzında hiç bir iddiası veya kurumu yoktur. O, iki tarzda da hakkıyla tasarruf ve istimal ettiği sanatını, sanat için değil, tam bir fayda için meydana döker: Kayıtsız şartsız

² İlgili yazılar için bkz.: (Falih Rıfkı 22 Kânunuevvel 1930: 2), (Ata, 14 Kânunusani 1933: 4), (T.İ., 20 Ekim 1944: 2).

³ İlgili yazılar için bkz.: (Felek, 12 Teşrinisani 1930: 4), (Felek, 3 Haziran 1932: 3), (Felek, 7 Mayıs 1938: 3).

⁴ İlgili yazılar için bkz.: (İsimsiz, 18 Eylül 1930: 3), (İsimsiz, 19 Mart 1930: 59), (İsimsiz, 28 Mayıs 1935: 8).

neşe... Bilir ki insan denilen motorun esansı neşedir. Buna kendisinin mum gibi doğru ve dürüst hayatı en iyi bir misaldir.” (Gündüz, 12 Ağustos 1930: 2).

Paşa Kazım neredeyse her yazısında topluma mesaj verme kaygısı gütmüştür. Ancak mesajını ciddi bir üslup ile değil, Aka Gündüz'ün belirttiği üzere “kayıtsız şartsız neşe” ile vermiştir. Dolayısıyla gündemine aldığı her konuyu mizah kisvesiyle bürüyerek okuruna sunmuştur. Zaten onun hayat karşısındaki tavrı da böyledir; bu bakımdan yazılarında yapmacık bir tavrın aksine gerçek hayattaki mizahi kimliği vardır.

Paşa Kazım'ın yazıları tasnif edilirken yukarıda adı geçen süreli yayınlar kıstas alınmıştır. Bunun başlıca sebebi onun her yayın organında farklı bir içerikle okurun karşısına çıkmasıdır. Diğer bir ifadeyle Paşa Kazım, gazetede kendisine biçilen rol ile yazılarının içeriğini şekillendirmiştir. Onun bu tutumu mizah yazılarını bir amaç için yazdığını, Aka Gündüz'ün ifadesiyle sanatını “tam bir fayda için meydana dök[tüğünü]” gösterir. Bahsi geçen fayda hiç şüphesiz ki toplum ve devlet faydasıdır. Millî Mücadele yıllarında savaşın basın cephesinde yer alan Paşa Kazım, Cumhuriyetin ilk yıllarında inkılapların destekçisi, millî politikaların savunucusu konumundadır.

1. Anadolu'da Peyam-ı Sabah Gazetesinde Bir Sermuharrir

Millî Mücadele yıllarında mizah yayınları, Ankara ve İstanbul Hükümetlerini destekleyenler olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. *Anadolu'da Peyam-ı Sabah*, Millî Mücadele'yi destekleyen Ankara merkezli bir mizah gazetesidir. Bu gazetenin ilk on iki sayısı Ercüment Ekrem Talu ve Aka Gündüz tarafından *Alay* [1920] adıyla İstanbul'da çıkarılmıştır. Sonraki sayıları ise Aka Gündüz tarafından *Anadolu'da Peyam-ı Sabah* [1921-1922] adıyla Ankara'da yayımlanmaya devam etmiştir. Gazetenin çıkış amacı, başlık altı klişesinde yer alan “İstanbul'daki *Peyam-ı Sabah* sahtedir, doğrusu budur.” ifadesiyle belirtilmiştir (Aydın, 2009: 106). Daha açık ifadeyle bu gazete, Millî Mücadele'ye şiddetli muhalefet yürüten *Peyam-ı Sabah* gazetesine ve onun başyazarı Ali Kemal ile mizah yoluyla mücadele etme amacı gütmüştür.

Anadolu'da Peyam-ı Sabah gazetesinin mesul müdürü ve imtiyaz sahibi Aka Gündüz'dür. Yayın sorumlusu Lazistan Mebusu Dr. Abidin Bey'dir. Gerçek ve müstear imzaların yer aldığı gazetenin yazarları arasında Paşa Kazım da vardır. Hatta gazetenin bazı sayılarında sermuharrir sıfatıyla kayıtlıdır. Paşa Kazım, adı geçen gazetede mülakatlar vermiş, geniş bir konu yelpazesıyla çeşitli yazılar kaleme almıştır. Yazılarında genellikle kendine has mizah anlayışıyla dönemin siyasi ve sosyal meselelerini eleştirmiş, bazen de sadece bireysel meseleler etrafında mizahi metinler yazmıştır.⁵

1.1. Saçma Söylemekte Mahir Olan Paşa Kazım'ın Mülakatları

Paşa Kazım, *Anadolu'da Peyam-ı Sabah* gazetesinde ilk olarak mülakatlarıyla yer alır. Peş peşe yayımlanan üç mülakatın içinde hem hacmi hem de konusu itibarıyla en önemlisi birincisidir. Paşa Kazım, mülakatın başında “saçma sapan söylemekte mahir ve şiir ü hitabete kadar meşhur-ı memalik” bir zat ifadesiyle tanıtılır. “Bir sokak köşesinde cereyan eden mühim mülakat[ın]” soruları, Millî Mücadele aleyhinde bir duruş sergileyen *Peyam-ı Sabah* gazetesinin başmuharriri Ali Kemal'le ilgilidir. Paşa Kazım, kendisine yöneltilen sorular karşısında Ali Kemal için hakarete varan ifadeler kullanır. Mülakatta en dikkat çekici sorulardan biri, “Artin Kemal ile insaniyet arasındaki fark ne kadar tahmin buyurulur?” şeklindedir. Verilen cevap mülakattaki mizahi yönü açıklayacak içeriktedir. “- İnsan ile adem arasındaki mesafe ne kadar yakın ise Artin Kemal ile insaniyet arasında o nispette uzak olur. Bazı fen mütehassısları 122.500 kilometre tahmin etmektedirler.” Paşa Kazım mülakat müddetince Ali Kemal'i; “nâm-ı kılıkuyruk”, “ayarı bozuk gayr-ı kabil-i tamir”, “milliyetini değiştirmekle isbat-ı rüyet etmiş”, “kervancı katırı gibi

⁵ *Anadolu'da Peyam-ı Sabah* gazetesinin tüm sayıları mevcut değildir. Beyazıt Devlet Kütüphanesi bünyesindeki Hakkı Tarık Us Koleksiyonu'ndan ve Ankara Millî Kütüphane'den temin edilen sayılar incelenmiştir. Bu durumda gazetenin 1-11; 14-15; 17;29;32;35. sayıları taranmıştır.

kendisini kiraya ver[miş]” ifadeleriyle anmıştır. Damat Ferid Paşa’yla ilgili soruyu ise “bir bar vazosunda bir nesnedir.” cevabıyla geçiştirmiştir (31 Kânunuevvel 1921: 2).

Paşa Kazım’ın ikinci mülakatı ilkinde göre oldukça kısa, yedi soruluk bir içeriğe sahiptir. Röportaj soruları bu defa hayat pahalılığı ve Ankara gündemindeki meseleler eksenindedir. Ancak Paşa Kazım’ın mizah içerikli cevapları, soruları da önemsizleştirmiştir. Örnek verilecek olursa “Efendim sulh ne vakit olacak?” sorusuna “Harp biter bitmez.”; “Pahalılık ne zaman kalkacak?” sorusuna da “Ucuzluk olur olmaz.” diyerek adeta karşısındakiyle alay etmiştir. Mülakattaki en dikkat çekici açıklama, “yeni bulunan kömür hakkındaki” düşünceleridir. Paşa Kazım’a göre önceden kendi kendini yakan kömür artık kese taşıyanların canını yakmaya başlamıştır. Son olarak devrin modayı takip eden kadınlarına sıfat olan “Tangolar” hakkındaki soru karşısında Paşa Kazım, “Gel kulağına söyleyeyim...” cevabının peşi sıra “yan yoldan sıvış[ıp]” uzaklaşmıştır (6 Kânunusani 1922: 2).

Paşa Kazım’ın üçüncü mülakatı tamamen hayale dayanan, mantıksal düzlemde uzak bir içeriktedir. Zaten soru cevap faslı başlamadan önce, “İşbu mülakat tahminen yerden 125 bin milimetre arşında vuku bulmuştur.” açıklaması yapılarak bahsi geçen içeriğe okuyucu hazırlanmıştır. Mülakattaki ilk soru şöyledir: “Tayyarelerde kuyu hafriyatı meselesi hakkında lütfen tenvir buyurur musunuz?” Paşa Kazım’a yöneltilen böyle bir soru, beraberinde birbiriyle alakasız, “saçma” cümlelere zemin hazırlamış ve mülakat aynı minvalde neticelenmiştir (13 Kânunusani 1922: 2). Son mülakatta daha açık şekilde anlaşılacağı üzere Paşa Kazım’ın verdiği cevaplar kadar kendisine yöneltilen sorular da saçmadır. Dolayısıyla imzasız olarak yayımlanan mülakatların Paşa Kazım tarafından hazırlandığını söylemek mümkündür.

1.2. Gündemin Mizah İle İfadesi Yahut Eleştirisi

Paşa Kazım, *Anadolu’da Peyam-ı Sabah* gazetesinde günceli ilgilendiren neredeyse her konuyla ilgili yazı yazmıştır. Gazetede etkin rolü ve sütun doldurma kaygısı bu çeşitlilikte pay sahibidir. Zira ileriki başlıklarda görüleceği üzere *Türk Hava Mecmuası*’nda ve *Hâkimiyeti Milliye* gazetesinde sadece belli konular üzerine yoğunlaşmıştır. Burada ise Millî Mücadele, Ankara Belediyesi, kanun teklifleri, hayatın içinden sahneler ve toplumsal sorunlar başta olmak üzere Ankara’daki at yarışlarına kadar uzanan geniş bir konu yelpazesi mevcuttur.

Millî Mücadele, *Anadolu’da Peyam-ı Sabah* gazetesinin çıkış amacıyla uyumlu olarak Paşa Kazım’ın meselelerinden biridir. Bu konudaki yazılarının ilkinde Yunan Başkomutan Hacı Anesti (Yeoryos Hacıanestis) hedeftedir. Paşa Kazım, “Müteahhit Hacı Anesti” başlıklı yazısında Yunan komutanın 25 Ağustos 1338 [1922] tarihinden itibaren Türk ordusuna lüzumundan fazla otomobil verdiğini, harbin nihayetine kadar da “taahhüt üzerine” otomobilin yanı sıra tren ve erzak vermeye devam edeceğini bildirmiştir. Gerekli hesabın ise “az zaman sonra” Türk milleti adına Mehmetçikler tarafından İzmir’de görüleceğini dile getirmiştir (7 Eylül 1922: 2). Anlaşılacağı üzere Paşa Kazım, 26 Ağustos 1922’de başlayan Büyük Taarruz’un ardından Yunan ordusunun geri çekilişini mizahi bir dille ifade etmiştir. “Kumandanları Kim?” başlıklı bir diğer yazısında ise “Atina ajansının verdiği haberlere inanmak tasavvurunu hayalimizden geçirmek lütfunda bulunacak olursak” ifadesiyle cümlelerine başlamış, Yunan basınında çıkan Millî Mücadele haberlerini alaya almıştır (7 Eylül 1922: 2).

Paşa Kazım’ın gündemi ilgilendiren diğer yazıları genellikle halka uzanan hizmetlerle ilgilidir. Bu manada hedefindeki başlıca kurum, üç yazı ile hedef aldığı Ankara Belediyesi’dir. Yazılarının ilkinde belediyeyle ilgili iddialar, sorular ve istekler mevcuttur. Örnek verilecek olursa Ankara’da “isbat-ı ehliyet eden hırsızlar”, hırsızlık yaptıkları gece “harcırah almak üzere şehremanetine” müracaat etmişlerdir. Paşa Kazım, bu iddiasının yanı sıra belediye önünde düşmesine yol açan “gayr-ı muntazam kaldırım” hakkında belediye çalışanlarının düşüncelerini merak etmektedir. En ilginç de men-i meskurat kanunu dolayısıyla sarhoşların sokaklardan geçmediği düşünülerek kaldırımların düzeltilmemesi, caddelerde ise fener olmamasıdır. Bu durumda esrarkeşlerin niçin dikkate alınmadığı Paşa Kazım’ın merak ettiği bir husustur (17 Şubat 1922: 2).

Ankara Belediyesi'yle ilgili ikinci ve üçüncü yazılar da aynı minvaldedir. Paşa Kazım, "Aferin Belediyeye!" ifadesiyle başladığı ikinci yazıda, "bundan böyle Ankara Belediyesi hakkında hiçbir söz, hiçbir laf, hiçbir lakırdı, hiçbir konuşma, hiçbir idare-i kelâm, hiçbir yazı, hiçbir makale, hiçbir tahrirat kalmadığını memnuniyetle" dile getirmiştir. Ancak bu övgünün sebebi meseleye tamamen tersten bakıştır, istihza barındırır. Çünkü belediye hizmetindeki bir el arabası "çamurları ve süprüntüleri görmeyerek yolların temiz tarafı varsa oradan geçmek ve saatte elli metre süratle hareket etmek" vazifesini yerine getirir (1 Mart 1922: 2). Ankara Belediyesi'yle ilgili üçüncü yazı, suyu akmayan sokak çeşmeleri hakkındadır. Ancak hedef, belediye ile birlikte posta idarehanesine uzanmıştır. Paşa Kazım, "Belediye ile Posta Arasında Müsabaka" başlıklı bu yazısında, her iki kurumun "müstacel ve muntazam iş görmekte yekdiğeriyle müsabaka edencesine" çalıştığını; müsabaka sonucunda ise belediyenin "Ankara'da bilumum sokaklardaki çeşmelerin akmamasında gösterdiği sebat ve inat dolayısıyla birinciliği" kazandığını söyler. Paşa Kazım'ın eleştirisi belediye çavuşlarına da uzanır. Güya onlar aldıkları ortak karar ile *Öğüt* gazetesinde çıkan belediye aleyhindeki nümayişlere aldırış göstermeyecek, çeşme bulunan sokaklardan hiçbir belediye memuru geçmeyecektir (7 Eylül 1922: 2).

Paşa Kazım, belediye hizmetleri dışında halkın mağduriyet yaşadığı birkaç meseleye daha değinmiştir. "Pul Meselesi" başlığında, "Ankara'da pul bayilerine yüzde beş verilmesi yüzünden Hicaz pulu satışı[nın]" feshedilmesi üzerine elinde dilekçe ile "muameleli evrak gibi" dolaşan mağdurlardan bahsetmiştir (19 Mayıs 1922: 2). "Mecburi Teehhül Kanunu Münasebetiyle" kaleme aldığı yazısında bekârlık vergisi olarak adlandırılan bu kanun teklifinin uygulanamaz oluşunu mizahi bir anlatımla dile getirmiştir (1 Mart 1922: 2). Paşa Kazım'ın güncel meselelere dair bir diğer yazısı "Akıncı Koşuda"dır. 1922'de Ankara'da gerçekleşen Süvari Jandarmalar Koşusu'ndaki organizasyon problemi, kulak misafiri olunan izleyicilerin komik yorumları üzerine kurgulanmıştır (29 Eylül 1922: 2).

Ankara'nın ticari ve siyasi hayatına yönelik her türlü meseleyi gazeteye taşıyan Paşa Kazım, tanıdığı şahısları da göz ardı etmemiştir. "Mühim Mesail-i Siyasiye Hakkında Birkaç Söz" başlıklı yazısında, Ahmet Rasim'in oğlu Mazlum Rasim Bey'i köşesine taşımış, onun yeni getirdiği ve ucuz fiyata sattığı mallar üzerinden ticaretini eleştirmiştir (3 Şubat 1922: 2). "Mazlum Rasim Kimdir?" başlığı altında ise adı geçen ismi, "babasından hiçbir maharet zuhur eylememiş bir zat" olarak tanıtmış; fiziki özelliklerinden başlayarak sevdiği şeylere kadar pek çok yönüyle alaya almıştır (3 Mart 1922: 2). Bunun dışında; "Abdülhak Hamid Beyefendi'ye ithaf" ederek "Çalgıya Bir Nazire" (17 Şubat 1922: 2) adıyla şiir; "Evrak-ı vâride münasebetiyle" Ankara muhitinden "Şinasi Bey'e Cevab" (3 Mart 1922: 2) yazısı yayımlamıştır.

Paşa Kazım'ın "O Halde Ben Bir Esirim" başlıklı yazısı, şimdiye kadar ismi anılan ve içeriğinden bahsedilen yazılardan farklıdır. Bu farklılık mizah sınırlarının dışında kalmasından dolayıdır. Paşa Kazım, toplumdaki katil ve cani sürüsüne nezaket ve iltifat gösterildiğine yönelik haberler duyduğunu söyler. Konuyla ilgili iddiasını ise şu cümlelerle açıklar:

"Bu evvela Kayseri'de başladı. Bu kan içici canilere çay ziyafeti verilerek onlarla nutk-ı teali etmek kadar münasebetsiz, kanı kurumuşluk olur mu? Sonra milletin hışm u gazabından sakınarak arka kapıdan otomobille kaçırılmak, gelir gelmez, çaylar, sigara hazırlamak, bin türlü nimetlere, külfetler gark etmek. Akşam kaz çorbası, hindi dolması vesaire yedirmek dünyanın hangi tarafında görülmüştür." (29 Eylül 1922: 1).

Paşa Kazım, bu kadar senelik çalışması karşılığında bahsettiği cani ve katil sürüsü kadar rahata eremediğini söyleyerek "Evet, o halde ben bir esirim." ifadesini kullanır. Hatta Paşa Kazımlıktan da istifa ederek, "Şu halde bugünden itibaren ben Paşa Kazım değilim!.. Ben Hacı Anestiyim farz edin..." diyerek tepki gösterir. Ancak Paşa Kazım, gazetede tespit edilen bu son yazısında kimi hedef aldığını açıkça belirtmemiştir.

1.3. Bireysel Konulara Bağlı Mizahi Metinler

Anadolu'da Peyam-ı Sabah gazetesi bir mizah yayınıdır. Dolayısıyla imzalı ve imzasız yayımlanan pek çok yazıda sadece mizah kaygısı ön plandadır. Paşa Kazım'ın yazıları tasnif

edildiğinde aynı durum onun için de söz konusudur. Bu tür yazılarda kendi başından geçen komik olaylara ya da hayal âleminde bambaşka boyuta ulaşan gerçekliklere yer vermiştir.

“Senin Defterin Kapansın” başlıklı yazı mizah kaygısının ön planda tutulduğu yazılara örnektir. Karaoğlan Çarşısı’nda tüccar Nedim Bey’den veresiye konserve alan Paşa Kazım, aynı işlemi tekrarlaması üzerine hanesine açılan borç defteriyle karşılaşır. Borç defterindeki ismini gördüğünde kıymet ve itibarının yükseldiğini düşünerek, “mütemadiyen ufak tefek eşya almaya ticarethanenin hasılatını artırma[ya]” devam eder. Ödeyemediği borcu yüzünden dükkân sahibi Nedim Bey’e görünmemeye gayret göstererek alışverişe devam eder. Bir gün tesadüfen balık pazarında karşılaştıklarında Nedim Bey’in, “Paşam! Defteri kapatalım.” sözüne karşı Paşa Kazım, “Senin Defterin Kapansın” başlıklı bir yazı kaleme almıştır (5 Nisan 1922: 2). Anlatılan bu olaydaki mizah zıtlıklar üzerine kuruludur. Paşa Kazım, ihtiyacı olduğu için alışveriş yaptığı halde ticarethanenin hasılatını artırmak istediğini hatta böylelikle Nedim Bey’e iyilik yaptığını söyler. Aynı şekilde borç defterini kapatamadığı için Nedim Bey’den utanır; buna rağmen Nedim Bey’in yüzünü görüp hiddetlenmemek maksadıyla yolunu değiştirdiğini belirtir. Aynı durum balık pazarında gerçekleşir. Paşa Kazım, güya Nedim Bey utanmasın diye onu görmezlikten gelir, hâlbuki borcundan dolayı asıl utanan kendisidir.

Paşa Kazım, aynı minvaldeki yazılarından “Ameliyat Neticesinde Vefat”ta kaybolup hanesine gelen bir tavuğu nasıl pişirip yediğini (Sermuharrir, 5 Mayıs 1922: 2); “Dayko’nun Hastalığı”nda hastalığına teşhis konamamış ancak son muayenede “dükkânından çalınan piliçlerden dolayı kahırla dimağında bir ördek yavrusu hâsıl” olmuş Dayko’yu (7 Eylül 1922: 2); “Garson Bahşişi”nde ise bir lokanta menüsünde yer alan “bütün yemeklerden bilhassa çorba ve kuru fasulyeden evvel (garson bahşişi) namı tahtındaki” ibareyi kendine has “Paşa Kazım uydurması” cümlelerle anlatmıştır (29 Eylül 1922: 2).

Ramazan ayında gazete ve dergilerde ramazana mahsus haberler, hikâyeler, fıkralar yayımlanır hatta özel sayılar çıkarılır. *Anadolu’da Peyam-ı Sabah* gazetesinde de benzer bir durum söz konusudur. Paşa Kazım özelinde bakılırsa onun bu aya mahsus olarak yazılarının içeriğini şekillendirdiği görülür. Ramazan ayıyla ilgili ilk yazısı, kendi başından geçen bir hadiseye dayanır. Ramazanın birinci günü “yataktan fırlayıp vazifeye yetişmek üzere en kestirme ve tenha bir sokaktan” yürürken gayriihtiyari bir sigara yakar. Ramazan olduğunu ise karşı sokaktan çıkan birini görünce hatırlar. Kendisi ağzındaki dumanı salıvermekten çekinirken karşısındaki şahsın ağzında ekmek parçası vardır. Bu suretle gülüşürken biri ağzındaki dumanı salar, diğeri de ağzındaki lokmayı yutar (Sermuharrir, 5 Mayıs 1922: 2). Paşa Kazım’ın 1922 yılının Ramazan ayında gerçekleşmiş gibi anlattığı bu olay, Hayfa’da çalıştığı dönemdeki bir hatırasıyla neredeyse aynıdır. Ancak bu hatıra karşısındaki isim Hayfa’nın önde gelen hocaları arasındadır (1944: 21-24). Onun yine aynı sayıda, hatıra kitabında mevcut olan Şam Harbiye Mektebi’ndeki haşarılıklarını anlattığı bir yazısı mevcuttur (5 Mayıs 1922: 2).

Paşa Kazım, “Sermuharririn Ziyafeti”nde, geleneksel iftar davetlerini hayali bir zemine taşımıştır. Yazının girişindeki açıklamada, Sermuharrir Paşa Kazım Beyefendi’nin “geçen günkü iftarda keşide buyurdıkları ziyafet listesi[nin]” sunulacağı yazar. İftar yemeğini oluşturan bu listede sırasıyla tereyağlı tekme, pirinçli yumruk, çelme yahnisi, ekşili kafa vurması, salçalı küfür böreği, zeytinyağlı muşta, kafa-göz yarma türlü, kaymaklı falaka, inkisar hoşafı, son olarak da soğuk kovulma yer alır. Yemeğin ardından bütün davetliler dermansız ve kan içinde arabalarla hastanelere yerleştirilir. Ertesi gün davetlilerin sağlık durumları hakkında tahkikat yapılır ve onların ahvali hakkında bilgi verilir (19 Mayıs 1922: 2).

Paşa Kazım, iftar yazısının peşi sıra “Nakz-ı Sıyam” başlığı altında, *İleri* gazetesinin sahibi Celal Nuri [İleri]’yi hedef alır. “İstanbul’dan yazılıyor:” ifadesiyle sunulan kısa haberin içeriği şöyledir: “*İleri* gazetesi zırtapoza Celal Nuri Bey’in geçen gün alâ-melei’n-nas son kalan bir parça aklını da ekmek peynirle yemekte olduğu görülerek alenen nakz-ı sıyam cürmüyle derdest edildiği rivayet olunmaktadır.” (19 Mayıs 1922: 2). Aslında bu cümleler Paşa Kazım’ın kendisine aittir; inandırıcılık katmak üzere İstanbul haberi şeklinde sunulmuştur.

Paşa Kazım'ın anılması gereken diğer yazısı, "Paşa Kazım'a Yaman Bir Rakip Çıktı" haberine cevabıdır. Bu haberde, *Anadolu'da Peyam-ı Sabah* gazetesinin idarehanesine imzasız olarak gönderilen bir methiyeden söz edilir. Methiyenin daha ilk beyitleri okunur okunmaz Paşa Kazım'ın şaka yaptığı zannedilir. Ancak ilerleyen bölümleri okunduğunda "Türk Seyyahı Nasih İslami Ahmet Tefrik Bin Şerif" imzasına tesadüf edilir, böylelikle Paşa Kazım iddiası ortadan kalkar. Ancak yazıda, "fakat ne olsa yine bizimkinin zekâ ve zarafeti başkadır vesselam." cümlesiyle Paşa Kazım anılmıştır (27 Kânunusani 1922: 2). Gazetede bu yazı tabii olarak Paşa Kazım'a cevap hakkı doğurmuştur. Bir sonraki sayıda kendi imzasıyla "Paşa Kazım Bey'in Haklı Protestosu" başlığıyla bir cevap yazısı yayımlanmıştır (3 Şubat 1922: 2).

Paşa Kazım, *Anadolu'da Peyam-ı Sabah* gazetesinin tanınmış bir yüzüdür. Adı geçen gazetede, millî bir görev bilinciyle Millî Mücadele yıllarının Ankara'sında zor şartlar altında çıkan bir mizah yayını ayakta tutmak ve okur sayısını çoğaltmak amacı gütmüştür. Gazetede yazılarının içerik bakımından çeşitliliği bu şekilde yorumlanabilir.

2. *Türk Hava Mecmuası*'nda Kalemle Uçan Bir Yazar

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşunun ilk yıllarından itibaren hava kuvvetlerine önem vermiş, Türk havacılığının gelişmesi için somut adımlar atmıştır. Bu adımların başında, 16 Şubat 1925 yılında kurulan Türk Tayyare Cemiyeti gelir. Günümüzdeki adı Türk Hava Kurumu olan cemiyet, havacılığa yönelik farkındalık yaratmak için basın yayın hayatında varlık göstermeye çalışır. 21 Mayıs 1925'te ilk süreli yayını *Tayyare*'yi, daha sonra bu mecmuanın devamı niteliğindeki *Türk Hava Mecmuası*'nı çıkarır (Akışlı, 2016: 19). Paşa Kazım, adı geçen mecmuada daha çok havacılıkla ilgili mizah içerikli yedi yazı yayımlanmıştır. Bahsi geçen yazılarda adeta kalemle hayal dünyasında uçan bir yazar vardır. Havacılıkla ilgili ciddi konular onun hayal dünyasında bambaşka bir boyuta ulaşır. "Paşa Kazım uydurması" tabirini tam olarak bu yazıların örneklendirdiğini söylemek mümkündür.

Paşa Kazım, *Türk Hava Mecmuası*'nin yazar kadrosuna "Hava Tayyareleri" başlıklı tefrikasıyla katılır. Tefrikadan önce Paşa Kazım'ın yazılarını tanıtıcı mahiyette aşağıdaki açıklama yapılmıştır:

"Bu nüshadan itibaren Paşa Kazım Beyefendi'nin 'Türk Hava Mecmuası' için suret-i mahsusada yazmaya başladığı hava tayyarelerinin tefrikasına başlıyoruz. Karilerimizin tayyareciliğin ve hava âlemlerinin henüz bizce bilinmeyen noktalarını kuvvetli ve vakıfâne bir kalemle tasvir eyleyen bu iki tefrikadan memnun olacaklarına eminiz. -Hava Tayyareleri- çok kıymetli ve pek muktedir güzide muharririmizin devamlı tetkikinin mahsulüdür. Paşa Kazım Beyefendi eserini mecmuamızda tefrika ettikten sonra Paris'e beynelmilel hava ittihadına göndermeyi vaat etmiştir. "Hava Tayyareleri" Paris ve New York'ta 2929 (Evet, yanlış değil tamam bin sene sonra) senesinin tayyarecilik mükâfatını kazanacak en kuvvetli bir eser addolunmaktadır." (13 Mart 1928: 571).

Alıntılanan açıklama, Paşa Kazım'ın mizahi yazılarına yönelik okuyucuları hazırlama, bir bakıma onları uyarma işlevi taşır. Bunun ipucunu veren ilk husus, yazı serisinin bir "tetkik mahsulü" olduğuyla ilgilidir. Ancak onun havacılıkla ilgili herhangi bir birikimi ya da gayreti yoktur, dolayısıyla bu inceleme yazılarının mizaha kapı aralayacağı aşikârdır. Diğer husus ise Paşa Kazım'ın "tetkik mahsulü" tefrikasını Paris'e "beynelmilel hava ittihadına göndermeyi" vaat etmesidir. Üstelik "Hava Tayyareleri" tefrikası, Paris ve New York'ta 2929 senesinin havacılık mükâfatını kazanacak en kıymetli eser kabul edilecektir. Anlaşılacağı üzere daha yazıların tanıtımında "Paşa Kazım uydurması" başlamıştır.

"Hava Tayyareleri" tefrikasında bir diğer "mukaddime" Paşa Kazım'a aittir. Hava kuvvetlerinin önemi, birbiriyle alakasız cümleler ile açıklanmaya çalışılır. Metinde anlamsızlığın ortaya çıkardığı bir mizah söz konusudur. Mukaddimenin ardından oldukça kısa tutulan metin ile tayyarelerin nasıl havada kaldığı anlatılır, hava boşluğuna kapılan bir tayyare tarif edilir. Tabii bu tarifin gerçekle uzaktan yakından ilgisi yoktur. Paşa Kazım'a göre bir uçağın hava boşluğuna kapılması "tayyare kabarcığı" ifadesiyle isimlendirilir:

“Yani küre-i arz-ı sathi üzerinden uçarak cazibe-i arzın taht-ı tesiri altından kurtulup hava-yı nesîmî cazibesi altına geçer ve yine aynı hava boşluğunu tehdit eder ki, buna -tayıyare kabarcığı- dahi tesmiye edilir.” (13 Mart 1928: 571).

Paşa Kazım’ın ikinci tefrikasında genel başlık “Harp Tayyareleri” adıyla değişmiştir. Bu genel başlığın ilki, “Tayyarelerde Paraşüt”tür. Pilotların tehlike anında kullanmaları gereken paraşüt, mizahi bir dille Paşa Kazım’ın kalemine taşınmıştır. Paşa’nın kendini de dâhil ederek mantığa aykırı kurduğu cümle örnekleri şöyledir:

“Malumdur ki, herhangi bir şekilde olursa olsun uçmakta olan tayyareler ve bu tayyarelerin de idare ve iaşesine memur pilotun tayyare üzerindeki hissesi itibarıyla teşkilat-ı bedeniyede bir hakkı var demektir. Bunun için semada vukuu melhuz ani bir tehlike muvacehesi karşısında kalabilecek pilotun itidalini muhafaza şartıyla haftanın pazar ve perşembe günleri nısf-ı ücretle paraşüt istimal etmek hakkını haizdir. Aksi takdirde mezkûr paraşütler her kimin yedinde görülürse görülsün katiyen ifadesine bile müracaat etmeyerek %20 faizle kaçak eşya addedilerek kıymet-i hakikiyyelerinden bittezyil sath-ı arza sükûtundan yarım asır evvel paraşüt istirdat edilerek makbuz mukabilinde kâim pederim Bakkal Şemseddin Efendi’ye devren teslim edilir...” (15 Nisan 1928: 587).

“Harp Tayyareleri” başlığı altındaki ikinci yazı, “Tayyare Kazaları”dır. Yazının daha ilk cümleleri kelime oyunu üzerine kuruludur. Güya yolcu tayyarelerinde üç tür hadise mevcuttur. Bunların üç yüz metreye kadar olanlarına “tayyare nahiyesi”, sekiz yüz metreye kadar olanlarına “tayyare kazası”, bin metreden yukarıdakilerine “tayyare vilayet merkezi” adı verilir. Paşa Kazım, bu bilginin “katiyen doğru olmakla beraber birkaç kelime ile” aydınlatılmaya ihtiyacı olduğunu söyleyerek yazısına şu cümlelerle devam eder:

“Mesela: 300 metre mesafeden sükût eden tayyare nahiyelerinde iaşe nokta-i nazarından (fennin daha bu derece ileri gidemeyerek) mesafenin azlığı dolayısıyla rakibin paraşütünü istimal edemeyerek vereceği neticedir. 800 metre kazalar ise nahiyenin bütün bütün aksi olup paraşütü istediği gibi kullanmaya vakit kazandıracak mesafenin uzun olmasıdır. 1000 metreden hemen hemen 800 metre kazanın aynıdır. Yani kaza nahiye bölü 800= bin bölü üç yüzdür ki bu mübadeleyi fennen kabule mecburuz. Bundan da anlaşıyor ki: birinci madde vilayet merkezi diğer ikinci ve üçüncü hafif dört tonluk kazalardır.” (30 Nisan 1928: 587).

“Tayyarelerde Paraşüt” ve “Tayyare Kazaları”ndan alıntılanan cümleler, Paşa Kazım’ın mizah anlayışını açıklamak içindir. Anlaşılacağı üzere yazıların içerikleri mantığa aykırılık ve kelime oyunları ile şekillenmiştir. Onun, aynı kurguyla yazılmış “Tayyarelerde Zelzele” (15 Mayıs 1928: 639), “Tayyarelerin Vezaifi” (30 Mayıs 1928: 662) başlıklı yazıları da vardır. Bu yazılarda okuyucuya bilgi ya da mesaj verme kaygısı yoktur. Zaten okunan metin faydaya pek müsait değildir. Yazarın tek amacı okuyucuları eğlendirmektir.

Paşa Kazım’ın *Türk Hava Mecmuası*’ndaki yazılarından söz ederken Aka Gündüz’e değinmek gerekecektir. Çünkü Paşa Kazım’ın yazıları, yakın dostu Aka Gündüz’ün dikkatini çekmiş hatta “Paşa Kazım’a Nazire” yazmasına imkân vermiştir. İlmi bir yanı olmayan bu yazı, Paşa Kazım’ın havacılık yazıları gibi hayale dayanır. Nazirenin giriş cümleleri şöyledir:

“Dün boş bir zamanımda kendimi tayyareye binmiş farz ettim. Evet farz ettim. Sadece faraziyyat... Çünkü henüz ayağımda bir delik pabuç ve altında eskice ve katıca bir toprak bulduğumca, ikisinin arasında hava boşluğu bırakmak niyetinde değilim. Bunun için ayağımı yerden kessem, ancak faraza ve mesela ile keserim. Böyle olunca da keyfime ve tahayyülümüne payan bulamadım. Tuhaf değil mi? İnsan işsiz kalınca âlim oluyor. Ben de tarihin -Köprülüzâdemiz gibi- en derin mesafelerine uçtum. Aklıma Musa Aleyhisselam Efendimiz geldi. Dedim ki: Hazret-i Ekrem şimdi sağ olaydı, zavalılık öyle yalın ayak, başıkabak, iki baş kuru soğanla bir avuç zeytin tanesi istemek için Tur-ı Sina’ya yayan çıkamazdı. Mükemmel bir avcı tayyaresine biner ve soğan zeytin yerine evlat ve ahfadına şilin, dolar hiç olmazsa Florinle İsviçre frangı isterdi.” (1 Mart 1927: 18).

Aka Gündüz, tarihin en derin mesafelerine hayal âleminde dalmış, dikkatini çeken hadiselere havacılık açısından bakmıştır. İki kanat, bir pervane ve “güdükçe bir kuyrukla” hayal âleminde gezindiğini söyleyen yazar, peygamberler tarihinden kendi çocukluk yıllarına uzanan bir hayli

ilginç hadiselerden bahsetmiştir. Bahsi geçen yazının Paşa Kazım'la bağı olağüstü hayalleri barındırmasıyla ilgilidir. Ancak Paşa Kazım'ın yazıları bu olağanüstü hayallerle sınırlı değildir, aynı zamanda mantığa aykırı ifadeler içerir. Yazıların bir paragrafında dahi zaman ve mekân mevhumunun sınırlarını aşan ilgisizlik mevcuttur.

Paşa Kazım'ın *Türk Hava Mecmuası*'nda havacılık konusu dışında iki yazısı daha vardır. Bunlardan ilki, hatıra kitabında yer alan Paşa unvanını nasıl aldığına yönelik hikâyesidir. "Anadolu'nun Nasreddin Hoca'sı gibi oldum." diyen Paşa Kazım, girdiği her mecliste paşalığının merak edilmesi üzerine hikâyesini okuyucularla paylaşmıştır (15 Haziran 1928: 682-683). "Cinayet Vesikaları" başlıklı yazısında ise muhtelif devletlerde meydana gelen siyasi cinayetlerin bütün teferruatıyla gazete sütunlarına taşınmasını kendi mizah anlayışıyla alaya almıştır. Cümleler arasında mantıksal bağın olmadığı bu yazı, havacılıkla ilgili yazılarıyla aynı hayali yani "uydurma"yı barındırır (30 Haziran 1928: 692).

3. Hâkimiyeti Milliye Gazetesinde Cumhuriyet'in Mizah Cephesindeki Destekçisi

Paşa Kazım, *Türk Hava Mecmuası*'ndan sonra *Hâkimiyeti Milliye* sütunlarında görülür. Gazetenin "Halk Sayfası" ve "Şen Sayfa" başlıklarında, 1929 yılının Aralık ayından başlayıp 1930 yılının ortalarına kadar köşe yazısı, şiir, mani ve vecizeleriyle yer almıştır. Tıpkı *Anadolu'da Peyam-ı Sabah* ve *Türk Hava Mecmuası*'nda olduğu gibi bu yayın organında da görev bilinciyle yazdığı aşikârdır. Paşa Kazım, *Hâkimiyeti Milliye* gazetesinde Cumhuriyetin uyguladığı tasarruf politikasını ve yerli malı kullanımını mizahla beslediği kalemiyle topluma ulaştırmaya çalışmıştır. Bu bakımdan gazetede yazıların birinci alt başlığı bahsi geçen içeriğe göre belirlenmiştir.

3.1. Tasarruf Politikası ve Yerli Malı Kullanımıyla İlgili Yazı ve Şiirleri

Paşa Kazım'ın konu tercihini anlamak adına meselenin arka planından kısaca bahsetmek gerekecektir. Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan itibaren ekonomik anlamda bağımsızlık mücadelesine girmiş, ulusal bir ekonomi oluşturma yolunda ilk adımını 17 Şubat 1923'te toplanan İzmir İktisat Kongresi ile atmıştır. Ekonomik bağımsızlık için yerli sermaye ve yerli kaynaklara başvuru gerekliliği siyasi irade tarafından her daim gündemde tutulmuştur. Bu politikanın ciddiyeti, Büyük Buhran olarak da anılan, 1929-1930 Dünya Ekonomi Krizi'yle daha iyi anlaşılmıştır. Türk lirasının ciddi manada değer kaybettiği süreçte Türkiye, ithalatı kısıtlayıp yerli üretimi desteklemiş, yerli üretimlerin öncelikli tüketimini özendirmiştir. Bahsi geçen politika sonucunda 14 Aralık 1929 yılında TBMM Reisi Kazım Özalp'ın başkanlığında yapılan toplantı ile Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyetin amaçları; israfla mücadele edip halkı hesaplı, tutumlu yaşamaya ve tasarruf yapmaya alıştırmaktır. Bunun yanı sıra yerli malları tanıtmak, sevdirmek, kullandırmak; yerli malları hariçteki mallar derecesine getirip ucuzlatmak; yerli malların sürümünü artırmaktır (Duman, 1992: 131). Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin halka ulaşmak için yaptığı propaganda faaliyetlerine 1929 yılında İş Bankası da katılmıştır. Halkın tasarruf yapmasını teşvik için düzenlenen "Kumbara Seferberliği", 25 Aralık 1929 tarihinin "Tasarruf Günü" ilan edilmesi bu çerçevede değerlendirilmelidir (Karavar, 2018: 456-457).

Paşa Kazım'ın millî tasarruf ve yerli malı kullanımıyla ilgili metinleri Türkiye'nin ekonomi politikasını destekler içeriktedir. Bu metinler topluma ulaşmak adına mizah cephesindeki bir mücadeledir. Nüktedan kimliğiyle şöhret kazanmış bir ismin konuyla ilgili içerik üretmek adına teşvik görmesi dahi muhtemeldir. Paşa Kazım, kaleme aldığı yazıların hepsinde topluma mesaj vermeyi amaç edinmiştir. Yazıların mesajları gibi oluşum şeması da neredeyse hepsinde aynıdır. Genellikle gündemde olan bir konuyu ya da sıkça kullanılan bir atasözünü çıkış noktası alan Paşa Kazım, daha sonra bunu kendi mizah anlayışına uygun cümle ve örneklerle geliştirir. Ardından millî tasarruf ve yerli malı kullanımıyla ilgili vermek istediği mesajı birkaç cümleyle aktarır.

Paşa Kazım'ın "Kumaş, Ütü, Tasarruf" başlıklı yazısı bahsedilen şemaya göre incelenebilir. Onun bu yazıyı kaleme alma nedeni, yerli kumaşların ütülenmesine rağmen kırışık görünmesiyle ilgili halk arasında duyduğu sözlerdir. Paşa Kazım, kumaş meselesini farklı bir cepheye taşıyarak

inkılap devrinde insanın dış görünüşten önce zihnine önem vermesi gerektiğini; fikirsiz ve idealsiz insanlara tahammülünün olmadığını söyler. Tabii bu söylemini kendi mizah anlayışı çerçevesinde soyut bir zeminde dile getirir:

“Her insan ilk önce kafatasının içini temiz, şık bir surette akıl fikir denilen elbise ile giydirip kuşatmalıdır, çırpıplak bir beyinle el âlemin ortasına çıkmak, gömleksiz sokağa fırlamaktan daha ayıptır. İkincisi: İnsan kafasının içini giydirmekle iş bitmez, bir de kalbini doğruluk ve samimiyetle kuşatmalıdır. İnsanın yalnız vicdanı çıplak olmalıdır, bakanlar rengini, biçimini açıkça görsünler diye... Bununla da bitmez, dahası var, insan bir de dilini, kalemini, gidişini temiz pak giydirmelidir. Bunlar olupbitti mi, sıra ütüye gelir. Ütüsüz bir kafa elbisesi buruşuk olur, hâlbuki bizim bu inkılap devrinde buruşuk fikirlere hiç tahammülümüz yoktur, karşımızda hırpani kıyafetinde kafalar görmek istemeyiz.” (31 Kânunuevvel 1929: 5).

Paşa Kazım, yaptığı benzetmeler ile zihniyetin kıyafetten daha önemli olduğunu vurgulamıştır. Cümlelerinin devamında, dönemin ünlü Hollywood yıldızı [Rudoph] Valentino'nun giyim tarzından örnekler sunarak ütünün gereksizliğini savunur. Başvurduğu son örnek ise yazının özünü verecek içeriktedir. Güya İngiliz milyarderlerinden ve şıklarından Sir John Bil sabah kahvesine evine gelmiştir. Paşa Kazım misafirine şu soruyu yöneltmiştir: “Siz bu kadar zengin ve zevk sahibisiniz. Pantolonunuzda neden ütü çizgisi yok?” İngiliz milyarder pantolonun kıymeti ütüsünde değil, İngiliz yerli kumaşı oluşunda ve biçilişinde diyerek cevap vermiştir. Paşa Kazım'ın verdiği örnek iletmek istediği mesaja aracılık eder. Nitekim yazısını şu cümlelerle tamamlar: “Madde-i asliye yerli kumaşları kullanmaktır. Bu düstura ne ütü çizgi çekebilir, ne silindir bozabilir.” Görüldüğü üzere yerli kumaşların ütü tutmamasına yönelik söylentiler yazının çıkış noktasını oluşturmuş, devamında benzetmeler ve örneklerle yazının içeriği şekillendirilmiş ve son olarak mesaj iletilmiştir.

Paşa Kazım, tasarruf ve yerli malı kullanımıyla ilgili dikkat çeken yazılarından bir diğerini, dönemin popüler merakı olan ispritzmayla ilişkilendirerek köşesine taşımıştır. Paşa Kazım'ın gözlemlerine göre akşamları eş dost bir masa etrafında toplandığında konu ispritzmaya dayanır. Kendisi ise dostlarındaki bu meraka anlam veremez, ispritzmayı gereksiz bir sohbet mevzuu bulur. Yine bir dost meclisinde kalemiyle hayal âlemine uzandığında, “Ey masa etrafındaki dirilerin ruhları! İlk Eskişehir treniyle karşıma geliniz!” çağrısında bulunarak dirileri sorguya çekmeye başlar. Çağırdığı ruhlara yönelik ilk sorularından biri, “Şimdiden sonra ne yapmak istiyorsunuz ey dirilerin ruhları?” olur. Bu soruya karşılık hep bir ağızdan, “Millî tasarruf muharebesine girmek istiyoruz.” cevabını alır. Tasarruf muharebesi için gerekli teçhizatlarının olup olmadığını sorduğunda ise asıl mesajı barındıran yanıtla karşılaşır: “İş Bankası'ndan birer kumbara aldık, yerli kumaşlarla giyiniyoruz, fabrikamızı, çiftliğimizi arttırıyoruz, bir ithalat yerine bir ihracat için çalışıyoruz.” (8 Kânunusani 1930: 5).

Duydukları karşısında memnun kalan Paşa Kazım'ın asıl merakı, şimdiye kadar neden bu bilince erişemedikleri, diğer bir ifadeyle “asırlarca meydanda olmadıkları[yla]” ilgilidir. Ruhların cevabı, Osmanlı Devleti'nin yönetim anlayışına yönelik ciddi bir eleştiriyi barındırır: “Efendimiz biz zindanda kapalı idik, bizi kimse büyük rehberimizin gününe kadar keşfedip çağırmadı ki.” Böylelikle Atatürk'e seslenen Paşa Kazım, mesajlarını çağırdığı ruhlar üzerinden iletir, artık ruhların da dönüş vakti gelir. Bu sohbetten memnun kalan dirilerin ruhları, hep bir ağızdan “Yaşasın millî tasarruf,” diyerek neşe içinde geri dönerler. Toplumla faydası olmayan uğraşların gereksizliğini dile getiren yazar, Cumhuriyeti yaşatacak toplumun millî tasarruf gibi daha faydalı işlerle uğraşmalarını yine aynı şema içinde kurgulayarak öğütlemiştir (8 Kânunusani 1930: 5).

Paşa Kazım, “Yanlış Atasözlerinden” başlığı altında “İşten artmaz, dışten artar.” atasözüne dikkat çekici bir yorum getirmiştir. Bu yoruma kapı aralayan husus, bütün atasözlerindeki mananın sorgulanmadan doğru kabul edilmesidir. Paşa Kazım'a göre atasözleri kendi devrindeki cemiyet ve hayat şartlarına uygundur. “İşten artmaz, dışten artar.” atasözü bunun tipik bir örneğidir. Dışten artması demek, yiyecek ve içecekten kesmeye, dolayısıyla kalorisiz kalmaya sebeptir. Ancak devrin şartları sağlam ve sıhhatli bir bünyeyi gerektirir. Yeterli beslenemeyen insan sağlam bünyeye sahip olamaz, dolayısıyla verimli çalışamaz. Bu çalışmaya karşılık da az para kazanır.

Az kazanan insanın tasarruf bir kenara karın tokluğuna çalışması muhtemeldir. Aynı şekilde “işten artmaz” sözü de yanlıştır; bu söz “bir çeşit mistik tembelliği” ifade eder. Devrin şartlarına uygun misaller ile topluma hitap edilmesini öğütleyen Paşa Kazım’ın kendi sunduğu düstur ise şöyledir: “Çok çalışacak, çok kazanacağız, kazancımızın yüzde ellisini sıhhatimiz için sarf edeceğiz, yüzde yirmi beşini sermayeye katacağız, kalan yirmi beşini de tasarruf edeceğiz.” (21 Şubat 1930: 5). Anlaşılacağı üzere Paşa Kazım, üstteki metinlerde gündemi çıkış noktası alırken bu yazısında atasözünden hareketle mesajını iletmıştır.

Şimdiye kadar örnek verilen üç yazı, Paşa Kazım’ın *Hâkimiyeti Milliye*’deki tasarruf ve yerli malı kullanımıyla ilgili yazılarını özetleyecek türdendir. Bunların dışında onun yine benzer içerik şemasıyla kaleme aldığı “Zaman, Manto, Kadın” (3 Kânunusani 1930: 5), “Yerli Malı, Karşılıklı İş” (4 Kânunusani 1930: 5), “Dünkü Tasarruf Günü” (6 Kânunusani 1930: 5), “Bir Kolaylık İlanı” (12 Kânunusani 1930: 5) başlıklı yazıları mevcuttur.

Paşa Kazım, tasarruf ve yerli malı kullanımıyla ilgili “Tasarruf Hakkında Tetkikler” (8 Şubat 1930:5) başlığı altında on bir, “Kendi Vecizelerim” (25 Şubat 1930: 5) başlığı altında ise dokuz vecize paylaşmıştır. Vecizeler arasında en dikkat çekenleri kendisini ilgilendirenlerdir. Paşa Kazım’a göre tasarrufun tek zararı vardır, o da kendisine her vakit çok para verenlerin “tasarruf devrindeyiz” diyerek artık az para verecek olmalarıdır. Bir diğer örnek ise “tasarruf yüzünden kaybolan kayınbaba[sının], tasarruf sayesinde 25 kuruşla bir hafta geçindikten sonra eve avdet etmiş.” olmasıdır (8 Şubat 1930: 5). Paşa Kazım, kayınbabasıyla ilgili vecizesine ilerleyen aylarda bir ilan formatında da yer vermiştir. Bahsi geçen ilanın içeriği şöyledir:

“Kayınbabam dört günden beri kayboldu. 57 yaşında, yakışıklı, tatlı dilli, nihaventten bir zattır. Beş kuruş yüzünden kaybolmuştur, kaynanamdan para istemiş, o da israf yasak oldu, tasarrufa riayet et diye beş kuruş noksan vermiş. Kayınbabam da kızmış evden çıkıp gitmiş, halâ meydanda yok. Bulanların tasarruf ve insaniyet namına kaynanama müjde vermesini rica ederim.” (27 Kânunusani 1930: 5).

Paşa Kazım, ilanın sonuna bir de not düşmüştür. İnanırcılık katma düşüncesiyle yazılan notta, güya kayınbabasının kaybolması önce şaka zannedilmiş ancak meselenin ciddi olduğu anlaşılınca gazeteye başvurulmuştur.

Paşa Kazım, “Tasarrufa Maniler” başlığı altında kendi kaleminden çıkan yedi mani yayımlamıştır. Bu manilerde; “Kazanç yolunu ara/Para biriktir para; Bir harca iki sakla/ Kıymet ver fikre, akla; Yirmi beşlik varsa at/ Kumbarana cancağızım” gibi dizelerle topluma öğüt vermiştir. Diğer taraftan, mizaha kapı aralayacak içerikte, manilere dâhil olarak bütçeden artan para ile Merkez Bar’a gitmek isteyen, para biriktiremeyenlere kumbara olma teklifi yapan, yaptırdığı ev ile israfa kaçmadığını söyleyen, evi için halı isteyen, yerli malı sevdiği için Ankara balı yediğini belirten bir Paşa Kazım vardır (26 Kânunuevvel 1929: 5).

Paşa Kazım, “Tasarrufa Dair” bir de şiir yazmıştır. Beş kıtalık şiirde her kıta kendi içinde tasarrufla ilgili bir çıkarımla sonuçlanır. Şair; tasarrufu saadet kapısına ve sigortaya benzetir. Tasarruf yapan insanları da paraya para katan, parayı kâra çeviren akıllı insanlar olarak değerlendirir. Müsrifler ise delidir; onların hayatları karanlık bir çöl, para harcamaları ırmak gibidir. İş Bankası’nın kumbara kampanyası yine gündemdedir. Kendisine para verenleri bankaya para vermekle eşdeğer gören Paşa, kumbaraya para atanların parayı kâra çevirdiğini belirtir. Son kıtada ise yine kendisinden bahseder; Eskişehir’de tasarrufta bulunarak bir konak yaptırdığını söyleyip bu tutumunun topluma örnek oluşturmasını diler:

Tasarrufla yaptırdım
Eskişehir’de konak
İşallah etrafa da
Salacaktır dalbudak (27 Kânunusani 1930: 5)

Paşa Kazım; kaleme aldığı yazılar, vecizeler, maniler ve şiirler ile millî tasarruf ve yerli malı kullanımını mizahi bir içerikle gündemde tutmuştur. Diğer bir ifadeyle *Hâkimiyeti Milliye* okuyucularını bir taraftan güldürürken diğer taraftan bahsi geçen politikayı hatırlatmıştır. Bunu

yaparken edebiyatın ifade gücünden faydalanmış, düzyazıdan şiire kadar çeşitli türlerde metin yazmıştır.

3.2. Diğer Konulardaki Yazı ve Şiirleri

Paşa Kazım, Ankara gündemindeki çeşitli meselelerle ilgili beş yazı ve dört şiir kaleme almıştır. Mizah içerikli bu metinlerden bazıları toplumsal konulara dönük eleştirel söyleme sahip iken bazıları da bireysel meseleler etrafında eğlendirme amacı gütmektedir. Onun iki yazı ile gündeme taşıdığı meselelerden biri, 1930 yılının kış mevsime dair günlük gazetelerde yayımlanan tutarsız hava tahmin raporlarıdır. Bu konuyla ilgili hedefindeki isimlerden biri Kandilli Gözlemevi'nin kurucusu ve ilk müdürü Fatin Efendi'dir. Diğeri ise fizik, astronomi, resmî yazışma usulü ve cebir dersleri okutan Abdülfeyyaz Mehmet Tevfik Bey'dir (14 Şubat 1930: 5). Paşa Kazım'a göre ilim erbabı insanların hava durumu hakkında kafa yormaları, kışın ahvaline dair tahminleri köşelerine taşımaları, böylelikle toplumu bu meselelerle meşgul etmeleri lüzumsuzdur. Konuyla ilgili eleştirisinin özü ise şu cümlededir: "Eğer yirminci asrın otuzuncu senesinde hâlâ işsiz güçsüz insanlar vardır da bu havadan şeyleri öğrenmekle vakit geçirmek istiyorlarsa kolay, ben onlara hepsini bir bir öğreteyim." (19 Şubat 1930: 5). Paşa Kazım mesajının ardından mizah içerikli hava tahmin raporlarıyla kendi kimliğini ortaya koyar: Güya köstebeklerin bir çizgide yuva yapmaları o sene kışın şiddetli, karışık yapmaları ise hafif geçeceğinin göstergesidir. Köstebeklerle ilgili genel bilgiye ek olarak kedilerin burunlarını havaya kaldırması yağmurun yağmasına, keçilerin kuyruklarını sallaması yağmurun sağanak halini alacağına, ortalığın bembeyaz kesilmesi karın yağacağına, kibritin ateş almaması havadaki rutubete işarettir.

Paşa Kazım'ın "Saadet Zinciri" başlıklı yazısı, yine aynı minvalde şuurlu bir toplum olma mesajı taşır. Ancak konu hava tahmin raporları değildir; "Bu zinciri bozmayınız, saadetini istediğiniz dokuz kişiye gönderiniz." mealindeki cümleler ile elden ele dolaşan dilek kâğıtlarıdır. Toplumun daha önemli işlerle uğraşması gerektiğini düşünen yazar, "Allah herkese zincirli saadet vereceğine münasip miktarda akıl fikir versin." nasihatıyla yazısını tamamlamıştır (7 Nisan 1930: 5).

Paşa Kazım'ın *Hâkimiyeti Milliye* sütunlarına taşıdığı meselelerden bir diğeri ekonomik buhrandır. Konuyla ilgili "Yegâne Çare" başlıklı yazısında, "meşhur iktisat mütehasşislerinden biriyle" aralarındaki sohbeti paylaşır. Ekonomik problemlere karşı ısrarla sorduğu çözüm önerisine karşı, iktisat mütehasşisinin "Hükümet hiç olmazsa elli altmış milyon İngiliz lirasını derhal kasasına depo etmelidir." şeklindeki çözümsüz önerisi Paşa Kazım'a dahi saçma gelmiştir (16 Mart 1930: 5). Ekonomik buhran ve hayat pahalılığını en iyi anlattığı metin, "Meyvehoşname" başlıklı şiiridir. On dokuz beyitten oluşan şiirde sebze ve meyve fiyatlarının pahalılığı mevzubahistir. Her beytin ilk mısraında ismini andığı meyve ya da sebzenin fiyatını söyleyen şair, ikinci mısra da bunların pahalılığını kelime oyunları ile mizahi bir çerçeveye sokmuştur:

Otuzadır ıspanak
Haddin varsa ye de bak!

İki yüze patlıcan
Alan olur satlıcan.

Kırk kuruşa bir hıyar
Pahasına yok uyar

Taze sovan yüz para
Yaşa yavrum Ankara! (25 Mayıs 1930: 6)

Yukarıdaki örneklerin dışında marul, bamya, bezelye, semizotu, lahana, kiraz, çağla badem, çilek, lahana, turp ve sarımsak fiyatları şiirdedir. En güzelinin ekme yemek olduğunu söyleyen şair, "Paşa Kazım, sus artık/Sükûtu eyle katık" diyerek hayat pahalılığı karşısındaki eleştirisini sonlandırmıştır.

Paşa Kazım'ın ülke gündemini *Hâkimiyeti Milliye* sütunlarına taşımasının en güzel örneklerinden biri, kadınların siyasi haklarıyla ilgili yazdığı "İntihap Türküsü"dür. Türkiye'de 1930 yılında belediye seçimlerine katılmaya hak kazanan kadınlar; 1933 yılında muhtar, 1934 yılında ise milletvekili seçme ve seçilme hakkını elde etmiştir (Özer, 2013: 159). Dolayısıyla Paşa Kazım'ın 1930 yılında yayımlanan "İntihap Türküsü" belediye seçimleriyle ilgilidir. Koşma türünde yazılan dört kıtalık şiirin üstünde, "İşte size yeni sistem bir haşmetlû Reis Hanım!" yazılı resim vardır. Resimde başındaki fötr şapkası, ellerinde eldiveni ve ağzındaki sigarasıyla oldukça havalı duran; saçları yapılı, makyajlı bir kadın vardır. Her kıtası "Yaşasın reis Hanım!" mısrayla biten "İntihap Türküsü"nde, kadınlara yönelik bu siyasi hakkın erkekler üzerindeki tesiri anlatılır:

Hanımlar aza oldu,
Beylere ceza oldu,
Bu ceza seza oldu
Yaşasın reis hanım!

Hanımlar oldu reis,
Beylere çöktü yeis,
Düzelir artık servis
Yaşasın reis hanım!

Hanım reyini verdi,
Beyin kabardı derdi,
Ayağı suya erdi,
Yaşasın reis hanım!

Beyler uslu oturun,
Manası yok gururun,
Geçiyor, selam durun,
Yaşasın reis hanım! (23 Mart 1930: 5).

Kadınların oy vermeleri, aza ve reis seçilmeleri; "Beylere ceza oldu," "Beylere çöktü yeis," "Beyin kabardı derdi," ifadeleriyle açıklanmıştır. Paşa Kazım, alıntılanan son kıtada görüleceği üzere, alaylı bir ifade ile erkeklere öğüt vererek şiirini sonlandırmıştır.

Eğlenen ve eğlendirmeyi seven Paşa Kazım için yılbaşı bulunmaz fırsatlardan biridir. "Yılbaşı Destanı" başlıklı şiirini bu çerçevede değerlendirmek gerekir. On kıtadan oluşan koşma türündeki şiirde, her kıtanın ilk üç mısraındaki ifadeler son mısrada anlam bütünlüğüne kavuşur. 1930 yılı için yazılan şiirde, Ankara'daki Yeni Bar, Merkez Bar, Yıldız Bar ve Alambra Bar'da kendisinin de katıldığı yılbaşı eğlencelerini anlatır. "Tarihten gene bir yaprak çevirdik[leri]" yılbaşı eğlencelerine içki, dans ve müzik hâkimdir. Şiirdeki ifadeyle herkes "eğlence babında o gece 'bir'"dir. Paşa Kazım, anlattığı eğlence ortamlarının ardından Mustafa Kemal'e, İsmet İnönü'ye ve Cumhuriyet'e olan bağlılığını ifade edip millete saadet dileklerinde bulunmuştur:

Bağlıyız (Gazi)ye, şanlı (İsmet)e
Bağlıyız öz candan Cumhuriyete
Tanrı çok saadet versin Millete
Destanı burada dürdük devirdik. (4 Kânunusani 1930: 4).

Paşa Kazım'ın yayımlanan bir diğer şiiri "Vire Gaskon İçin" başlığını taşır. Atina'da gerçekleşen at yarışları için yazılan şiir, "Aldı Kirye" ve "Aldı Pş. Kazım" başlığıyla iki bölümden oluşur. Altı kıtadan oluşan birinci bölüm, koşma türünde yazılmış olup yarışta sonuncu olan Yunanlılara ait atın ağzından şive taklidi yapılarak yazılmıştır. "Aldı Pş. Kazım" başlıklı bölüm ise sekiz kıtadan oluşan koşma türünde bir şiirdir. Paşa Kazım, "Aferin be Vire Gaskon" diye başlayan şiirinde adı geçen atı; aslana, kaplana, ceylana, tufana, lokomotif benzettir. Diğer taraftan bu atı safkan olarak niteleyip nalın gümüştan olsun, caddelerde çık salın gibi ifadelerle över. Onun bu övgüdeki asıl derdi, Vire Gaskon'un sahibi Celal Nafiz Bey'e seslenerek mükâfattan pay sahibi

olmaktır. Nitekim “Ey Celal-Nafiz Beyim” diye seslenen Paşa, kendisine düşecek pay ile biraz safa etmek üzere Yalova’ya gitmek ister:

Methiyemi hoş yazdım
Sanmayın ki boş yazım
Azıcık sarhoş yazdım
Tek pay gönderesin sen. (17 Temmuz 1930: 6)

Paşa Kazım, *Anadolu’da Peyam-ı Sabah* ve *Türk Hava Mecmuası*’nda olduğu gibi *Hâkimiyeti Milliye* sütunlarında da kendi hatırasına yer vermiştir. “İkinci İmtihan” başlıklı bu yazı, II. Meşrutiyet’in ilanından sonra eğitimini tamamlayıp diploma almak üzere yazdığı bir dilekçenin hikâyesidir. Hatıra kitabında yer almayan bu yazı, Mekteb-i Harbiye’nin eğitim sistemine yönelik şiddetli bir eleştiri içerir. Zira “ahlaktan fakrûddeme müptela olduğun anlaşıldığından” ibaresiyle başlayan bir cevap ile isteği geri çevrilen Paşa Kazım, kendisi kadar mektebin de suçlu olduğunu dile getirmiştir (12 Kânunusani 1930: 4).

Sonuç

Paşa Kazım’ın Mekteb-i Harbiye sıralarından tren müfettişliğine uzanan maceralı hayatında yönlendirici güç neşe ve eğlencedir. Bu kişilik özelliğiyle şöhrete kavuşan, basında bir mizah malzemesine dönüşen hatta roman, hikâye ve şiirlerde adından söz ettiren Paşa Kazım, aynı zamanda bir mizah yazarıdır. Millî Mücadele’nin mizah cephesindeki savunucusu olan *Anadolu’da Peyam-ı Sabah* gazetesini Aka Gündüz ile birlikte çıkaran kendisidir. Onun bu gazetede üç ayrı mülakatının yanı sıra güncelin mizah ile eleştirisini yaptığı on iki yazı ve bir şiiri, sadece mizah maksadı taşıyan dokuz yazısı tespit edilmiştir. *Türk Hava Mecmuası*’nda havacılıkla ilgili ciddi konular arasında renklilik katmak, daha da önemlisi okur sayısını artırmak için mantık sınırlarını aşan yedi yazı ve bir “paşalık” hatırası ile adından söz ettirmiştir. *Hâkimiyeti Milliye* gazetesinde bilhassa millî tasarruf ve yerli malı kullanımını gündemde tutmuştur. Bahsi geçen konuyla ilgili yedi yazı, yirmi vecize, altı mani ve bir de şiir yazmıştır. Günceli ilgilendiren diğer konularda ise beş yazısı ve dört şiiri mevcuttur. Paşa Kazım, yazdığı tüm yazı ve şiirlerde ciddi konuları basitleştirerek, mantığa aykırı cümleler kurarak, kelime oyunlarına başvurarak, argo ifadelerle yer vererek mizahı yakalamıştır.

Paşa Kazım, esasında mizahın yazılı değil, sözlü kısmına dâhil edilebilecek bir isimdir. Şöhretini yazdıklarıyla değil yaşamıyla kazanmıştır. Toplum tarafından sevilen ve benimsenen bir şöhretin hitap ettiği insanlara tesir gücü kaçınılmazdır. Siyasi güç politikalarını topluma ulaştırmak, kabul ettirmek adına fazlasıyla etkili olan bu tesir gücünden faydalanmayı isteyebilir. Nitekim Atatürk’ün sofrasına oturacak, yurt gezilerine katılabilecek kadar yakınında bulunan, Ankara’nın siyasi muhitini yakından tanıyan Paşa Kazım’ın yazarlık serüveninde, millî politikaların desteklenmesi adına yönlendirici bir gücün yani siyasi iradenin rol sahibi olduğu düşünülmüştür. Zaten Paşa Kazım’ın köşe yazısı, şiir, mani, vecize formlarında kaleme aldığı metinlerdeki asıl gayesi toplum faydasıdır. Onun için mizahın güldüren ve eğlendiren yönü, edebiyatın ifade gücü ise mesajlarını iletmek için bir araçtan öteye geçmemiştir.

Paşa Kazım’ın yazar kimliği süreli yayın taramasıyla ortaya çıkmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarına yönelik yeni taramalar millî davaların mizah cephesindeki serüveninde yeni isimlerin tanınmasına, edebiyat-basın-siyaset ilişkisindeki değişim ve dönüşümlerin tespitine kapı aralayacaktır.

Kaynakça

- Aka Gündüz. (27 Teşrinisani 1926). “Ankara Telefonunda Paşa Kazım”, *Cumhuriyet*, s. 5.
Aka Gündüz. (1 Mart 1927). “Paşa Kazım’a Nazire”, *Türk Hava Mecmuası*, S. 19, s. 18.
Aka Gündüz. (12 Ağustos 1930). “Müşahede-Mütalaa: Sevilen Adam”, *Hâkimiyeti Milliye*, s. 2.
Aka Gündüz. (29 Kânunuevvel 1929). “Yaldız-56”, *Hâkimiyeti Milliye*, s. 3.
Aka Gündüz. (10 Eylül 1931). “Müşahede-Mütalea: Hususi Vecizeler”, *Hâkimiyeti Milliye*, s. 4.
Aka Gündüz. (16 Haziran 1933). “Yayla Kızı-9”, *Milliyet*, s. 4.

- Akışlı, T. (2016), *Türk Hava Mecmuası İndeks- Tahlil*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Aydın.
- Aydın, H. (2009). "Milli Mücadele'de Kemalist Anadolu'nun Mizah Organı: Anadolu'da Peyam-ı Sabah (1921-1922)", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 22, s. 106.
- Devri. (20 Kânunusani 1929). "Barlar Destanı", *Hâkimiyeti Milliye*, s. 4.
- Devri. (17-19 Şubat 1929). "Âşık ile Kiraz Hatun", *Hâkimiyeti Milliye*, s. 4.
- Duman, D. (1992). "Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 2, s. 127-141.
- Falih Rıfki. (22 Kânunuevvel 1930). "Politika: Büyük Adam", *Hâkimiyeti Milliye*, s. 2.
- Felek, [Burhan]. (29 Mart 1929). "Paşa Kazım", *Milliyet*, s. 4.
- Felek, [Burhan]. (2 Nisan 1929). "Ahiretten Avdet", *Milliyet*, s. 4.
- Felek, [Burhan]. (3 Haziran 1932). "Paşa Kazım Dostumuza", *Milliyet*, s. 3.
- Felek, [Burhan]. (12 Teşrinisani 1930). "Paşa'nın Mektubu", *Milliyet*, s. 4.
- Felek, [Burhan]. (7 Mayıs 1938). "Maşallah Hıdırellezimize!", *Tan*, s. 3.
- Halil Lütfi. (6 Mayıs 1932). "Müşahedeler: Paşa Kazım", *Son Posta*, s. 4.
- Karavar, H. (2018). "Ekonomi Toplum İlişkisi: 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı Örneği", *Journal of Current Research on Social Sciences*, S. 8(4), s. 453-466.
- Nurullah Ata. (14 Kânunusani 1933). "En Büyük Üstat", *Son Posta*, s. 4.
- Oktay, M. (2008). *Aka Gündüz'ün Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Konya.
- Öngören, F. (1998). *Cumhuriyet'in 75 Yılında Türk Mizahı ve Hicvi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Özer, S. (2013). Kadınlara Seçme ve Seçilme Hakkı Verilmesinin Türk Kamuoyundaki Yankıları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 29, S. 85, s. 131-167.
- Paşa Kazım. (3 Şubat 1922). "Mühim Mesail-i Siyasiye Hakkında Birkaç Söz", *Anadolu'da Peyam-ı Sabah*, S. 6-18, s. 2.
- Paşa Kazım. (3 Şubat 1922). "Paşa Kazım Bey'in Haklı Protestosu", *Anadolu'da Peyam-ı Sabah*, S. 6-18, s. 2.
- Paşa Kazım. (17 Şubat 1922). "Paşa Kazım Beyefendi'nin Ankara Belediyesinden Birkaç Suali", *Anadolu'da Peyam-ı Sabah*, S. 8-20, s. 2.
- Paşa Kazım. (17 Şubat 1922). "Çalgıya Bir Nazire", *Anadolu'da Peyam-ı Sabah*, S. 8-20, s. 2.
- Paşa Kazım. (1 Mart 1922). "Paşa Kazım Beyefendi'nin Ankara Belediyesine Teşekkürü", *Anadolu'da Peyam-ı Sabah*, S. 10-15, s. 2.
- Paşa Kazım. (1 Mart 1922). "Mecburi Teehhül Kanunu Münasebetiyle", *Anadolu'da Peyam-ı Sabah*, S. 10-15, s. 2.
- Paşa Kazım. (3 Mart 1922). "Mazlum Rasim Kimdir?", *Anadolu'da Peyam-ı Sabah*, S. 9-21, s. 2.
- Paşa Kazım. (3 Mart 1922). "Evrak-ı Vâride Münasebeyle: Şinasi Bey'e Cevab", *Anadolu'da Peyam-ı Sabah*, S. 9-21, s. 2.
- Paşa Kazım. (5 Nisan 1922). "Senin Defterin Kapansın", *Anadolu'da Peyam-ı Sabah*, S. 11-23, s. 2.
- Paşa Kazım. (5 Mayıs 1922). "Maceralarım: Şam Harbiye Mektebi'nin Tensiki", *Anadolu'da Peyam-ı Sabah*, S. 15, s. 2.
- Paşa Kazım. (19 Mayıs 1922). "Sermuharririn Ziyafeti", *Anadolu'da Peyam-ı Sabah*, S. 17, s. 2.
- Paşa Kazım. (19 Mayıs 1922). "Nakz-ı Siyam", *Anadolu'da Peyam-ı Sabah*, S. 17, s. 2.
- Paşa Kazım. (19 Mayıs 1922). "Pul Meselesi", *Anadolu'da Peyam-ı Sabah*, S. 17, s. 2.
- Paşa Kazım. (7 Eylül 1922). "Belediye ile Posta Arasında Müsabaka", *Anadolu'da Peyam-ı Sabah*, S. 32, s. 2.
- Paşa Kazım. (7 Eylül 1922). "Dayko'nun Hastalığı", *Anadolu'da Peyam-ı Sabah*, S. 32, s. 2.
- Paşa Kazım. (7 Eylül 1922). "Kumandanları Kim?", *Anadolu'da Peyam-ı Sabah*, S. 32, s. 2.
- Paşa Kazım. (7 Eylül 1922). "Müteahhit Hacı Anesti", *Anadolu'da Peyam-ı Sabah*, S. 32, s. 2.

- Paşa Kazım. (29 Eylül 1922). “Akıncı Koşuda”, *Anadolu’da Peyam-ı Sabah*, S. 35, s. 2.
- Paşa Kazım. (29 Eylül 1922). “Garson Bahşışı”, *Anadolu’da Peyam-ı Sabah*, S. 35, s. 2.
- Paşa Kazım. (29 Eylül 1922). “O Halde Ben Bir Esirim”, *Anadolu’da Peyam-ı Sabah*, S. 35, s. 1.
- Paşa Kazım. (11 Mayıs 1927). “Dikene Traş”, *Traş*, S. 4, s. 1.
- Paşa Kazım. (13 Mart 1928). “Hava Tayyareleri”, *Türk Hava Mecmuası*, S. 45, s. 571.
- Paşa Kazım. (15 Nisan 1928). “Harp Tayyareleri: Tayyarelerde Paraşüt”, *Türk Hava Mecmuası*, S. 46, s. 587.
- Paşa Kazım. (30 Nisan 1928). “Harp Tayyareleri: Tayyare Kazaları”, *Türk Hava Mecmuası*, S. 47, s. 587.
- Paşa Kazım. (15 Mayıs 1928). “Paşa Kazım’ın Köşesinden: Tayyarelerde Zelzele”, *Türk Hava Mecmuası*, S. 48, s. 639.
- Paşa Kazım. (30 Mayıs 1928). “Tayyarelerin Vezaifi”, *Türk Hava Mecmuası*, S. 49, s. 662.
- Paşa Kazım. (15 Haziran 1928). “Bir Hitabe Meselesi”, *Türk Hava Mecmuası*, S. 50, s. 682-683.
- Paşa Kazım. (30 Haziran 1928). “Cinayet Vesikaları”, *Türk Hava Mecmuası*, S. 51, s. 692.
- Paşa Kazım. (26 Kânunuevvel 1929). “Tasarrufa Maniler”, *Hâkimiyeti Milliye*, s. 5.
- Paşa Kazım. (31 Kânunuevvel 1929). “Kumaş, Ütü, Tasarruf”, *Hâkimiyeti Milliye*, s. 5.
- Paşa Kazım. (3 Kânunusani 1930). “Zaman, Manto, Kadın”, *Hâkimiyeti Milliye*, s. 5.
- Paşa Kazım. (4 Kânunusani 1930). “Yılbaşı Destanı”, *Hâkimiyeti Milliye*, s. 4.
- Paşa Kazım. (4 Kânunusani 1930). “Yerli Malı, Karşılıklı İş”, *Hâkimiyeti Milliye*, s. 5.
- Paşa Kazım. (6 Kânunusani 1930). “Dünkü Tasarruf Günü”, *Hâkimiyeti Milliye*, s. 3.
- Paşa Kazım. (8 Kânunusani 1930). “İspritizma Merakı”, *Hâkimiyeti Milliye*, s. 5.
- Paşa Kazım. (12 Kânunusani 1930). “Bir Kolaylık İlanı”, *Hâkimiyeti Milliye*, s. 5.
- Paşa Kazım. (12 Kânunusani 1930). “Kıraat ve Halk Sütunu: İkinci İmtihân”, *Hâkimiyeti Milliye*, s. 4.
- Paşa Kazım. (27 Kânunusani 1930). “Kayınbabam Kayboldu”, *Hâkimiyeti Milliye*, s. 5.
- Paşa Kazım. (27 Kânunusani 1930). “Tasarrufa Dair”, *Hâkimiyeti Milliye*, s. 5.
- Paşa Kazım. (8 Şubat 1930). “Tasarruf Hakkında Tetkikler”, *Hâkimiyeti Milliye*, s. 5.
- Paşa Kazım. (14 Şubat 1930). “Müneccim Başları mı? Balıkçı Başları mı, daha iyi bilir? Yoksa ben mi?”, *Hâkimiyeti Milliye*, s. 5.
- Paşa Kazım. (19 Şubat 1930). “Havadan Hava İşleri”, *Hâkimiyeti Milliye*, s. 5.
- Paşa Kazım. (21 Şubat 1930). “YanlıŞ Atasözlerinden”, *Hâkimiyeti Milliye*, s. 5.
- Paşa Kazım. (25 Şubat 1930). “Kendi Vecizelerim”, *Hâkimiyeti Milliye*, s. 2.
- Paşa Kazım. (16 Mart 1930). “Yegâne Çare”, *Hâkimiyeti Milliye*, s. 5.
- Paşa Kazım. (23 Mart 1930). “İntihap Türküsü”, *Hâkimiyeti Milliye*, s. 5.
- Paşa Kazım. (7 Nisan 1930). “Saadet Zinciri”, *Hâkimiyeti Milliye*, s. 6.
- Paşa Kazım. (25 Mayıs 1930). “Meyvehoşname”, *Hâkimiyeti Milliye*, s. 6.
- Paşa Kazım. (17 Temmuz 1930). “Vire Gaskon İçin”, *Hâkimiyeti Milliye*, s. 6.
- Paşa Kazım. (1944). *Hatıralarım: Paşa Kazım Anlatıyor*, Eskişehir: Güzelış Matbaası.
- Sermuharrir. (5 Mayıs 1922). “Ramazan Haftası: Boğulmaya Ramak Kalmış İken”, *Anadolu’da Peyam-ı Sabah*, S.15, s. 2.
- Sermuharrir. (5 Mayıs 1922). “Ramazan Haftası: Ameliyat Neticesinde Vefat”, *Anadolu’da Peyam-ı Sabah*, S.15, s. 2.
- T.İ. (20 Ekim 1944). “Yankılar: Bir Sözde Tercüme Örneği!”, *Ulus*, s. 2.
- Usta, Ç. (2005). *Mizah Dilinin Gizemi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- [İsimsiz]. (31 Kânunuevvel 1921). “Ahval-i Mühimme Hakkında Paşa Beyefendi’yle Mülakat”, *Anadolu’da Peyam-ı Sabah*, S. 2-14, s. 2.
- [İsimsiz]. (6 Kânunusani 1922). “Paşa Kazım Beyefendi’yle İkinci Mülakat”, *Anadolu’da Peyam-ı Sabah*, S. 3-15, s. 2.
- [İsimsiz]. (13 Kânunusani 1922). “Paşa Kazım Beyefendi ile Üçüncü Mülakat”, *Anadolu’da Peyam-ı Sabah*, S. 4-16, s. 2.

- [İsimsiz]. (27 Kânunusani 1922). “Paşa Kazım’a Yaman Bir Rakip Çıktı”, *Anadolu’da Peyam-ı Sabah*, S. 5-15, s. 2.
- [İsimsiz]. (5 Ağustos 1930). “Garden Parti”, *Hâkimiyeti Milliye*, s. 4.
- [İlan]. (7 Ağustos 1930). “Paşa Kazım B.”, *Hâkimiyeti Milliye*, s. 3.
- [İlan]. (9 Ağustos 1930). “Paşa Kazım’ın Ameliyatı”, *Cumhuriyet*, s. 4.
- [İsimsiz]. (5 Şubat 1930). “Hoş Bir Makale”, *Hâkimiyeti Milliye*, s. 5.
- [İsimsiz]. (19 Mart 1930). “Bayram Topları”, *Hâkimiyeti Milliye*, s. 5.
- [İsimsiz]. (18 Eylül 1930). “S. Fırka’da Faaliyet”, *Cumhuriyet*, s. 3.
- [İsimsiz]. (29 Nisan 1932). “Hikâye Yerine: Paşa Kazım’la Bir Saat”, *Cumhuriyet*, s. 4.
- [İsimsiz]. (28 Mayıs 1935). “Pazarola Hasan Bey: Diş Fırçası”, *Son Posta*, s. 8.

Çatışma beyanı: Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkisi bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Destek ve teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.